

„Lidé hynuli v domech, na ulicích, po stovkách, bylo jich všude plno. Bylo běžné, že na jedny máry položili i několik mrtvol, které pak pohřbili najednou. Když už se nedostávalo místa na hroby, kopaly se ohromné jámy, kam se mrtvoly kladly po stovkách.Kolik statečných mužů, krásných žen, půvabných jinochů, které by i Galenus, Hippokrates a Aesculapius shledali zdravými, ráno snídalo ve společnosti a večer už nebylo mezi živými.“

(Giovanni Boccaccio - Dekameron, 1353)

MOR

KDYŽ ČERNÁ SMRT TÁHLA KRAJEM...

Sběrači mrtvol nosili speciální oděvy a masky.

V historii se slova mor používalo v širším smyslu, bylo tak nazývané jakékoliv vážné infekční onemocnění s výrazným dopadem na společnost nebo i hladomor. V užším slova smyslu pak toto slovo znamená chorobu způsobenou bakterií *Yersinia pestis*. Onemocnění má tři formy - dýmějový mor, který je na člověka přenášený blechami infikovanými na nakažených hlodavcích. Po kousnutí blechou se na místě objeví zahnědnutí a po několika hodinách tmavé boule v oblasti mízních uzlin (odtud pojmenování černá smrt). Hnisající ložiska následně praskají, přetrvávají jako vředy a nastává celková otrava organismu (smrtnost je až 60%). Plicní forma moru se přenáší kapénkovou infekcí a má ještě vyšší smrtnost (až 90%), probíhá jako těžký zápal plic s krvácením do dýchacích cest. Vzácnější je forma septická, jelikož se bakterie pohybuje v krvi, mohou být postiženy i další orgány, např. slezina, mozek ad.

Proč se epidemie zvaná černá smrt úplně poprvé rozšířila za hranice střední Asie, kde má zřejmě tato nemoc původ, není zcela ověřené, snad za to mohou i hordy Mongolů, které se valily Evropou a roznášely ji s sebou. Podle některých pramenů dokonce Mongolové použili *Yersinii pestis* jako první biologickou zbraň – házeli přes hradby opevněných středověkých měst nakažené krysy nebo přímo mrtvoly, aby města decimovaná morem potom snáze dobyli.

V době tzv. Justininiánského moru, který byl první historicky doloženou epidemií dýmějového moru v 6. století v Konstantinopoli, umíralo ve městě tehdy denně až 5000 lidí. Epidemie zabila asi čtvrtinu obyvatel Byzantské říše. V 6., 7. a 8. století se přehnaly přes Evropu další vlny a celkový počet obětí se odhaduje asi na 25 milionů.

V polovině 14. století byl mor zaznamenán v italských přístavech, které měly čilý obchodní styk s asijským výcho-

dem. Janovská obchodní loď přistála v sicilské Messině s nemocnými námořníky na palubě a mor opět našel cestu do mnoha oblastí Evropy. Koncem roku 1349 již byla nakažena polovina Evropy a nemoc se odrazila i v dobových literárních a uměleckých dílech – Giovanni Boccaccio (1313 - 1375) popsal tuto dobu ve své novele Dekameron o útěku deseti mladých Florentinů (tři dámy a sedm pánů) na venkovské sídlo, kam doufali, že nákaza nedosáhne. Neméně působivě vylíčil průběh morové epidemie v italském městě Siena její kronikář Angolo di Tura: *„Na mnoha místech v Sieně se vykopávaly velké jámy a plnily množstvím mrtvých. A umírali po stovkách ve dne v noci a všichni byli vhažováni do těch jam a zahazováni hlinou. A jakmile se tyto jámy naplnily, vykopávaly se další. A já, Agnolo z Tury ... jsem vlastními rukama zakopal svých pět dětí... A tak mnoho lidí umíralo, že všichni věřili, že je to konec světa“*. O přibližně 200 let později (1562) ve svém obraze Triumf smrti Pieter Bruegel zachytil kritický okamžik společenského úpadku a katastrofy právě v důsledku šíření moru napříč Evropou. Provázanost zdraví obyvatelstva a sociální situace a morální úpadek církve v té době přispěly k šíření reformních hnutí. Lidé věřili, že za černou smrt táhnoucí krajem je skrytý hněv boží obrácený proti movitým církevním hodnostářům. Dalo by se říci, že bakterie *Yersinia pestis* má vlastně na svědomí i výzkumné cesty do zámoří za levnějším exotickým kořením. Při epidemiích moru nosili často sběrači mrtvol kukly podobné ptačím hlavám s mohutným zobanem. Tyto kukly byly napěchované ve špičce rozmanitým kořením (hřebíček, skořice, pepř, šalvěj aj.), aby „filtrovaly“ vdechovaný vzduch. Orientální koření bylo tehdy velmi žádané a jeho spotřeba stoupala závratnou rychlostí. Portugalci a Španělé hledali vlastní cesty ke zdroji a v roce 1499 našel Vasco da Gama novou cestu do Indie tak, že obeplul Afriku. I Kolumbova cesta byla motivovaná cílem nalézt cestu ke zdrojům obchodu s kořením.

Ani Českým zemím se vlny moru nevyhnuly. V našich zemích ji máme bezpečně doloženou v letech 1357 - 1363. V následujících desetiletích Evropou procházely další, i když již ne tak smrtící vlny moru. V jedné z nich například zemřela první manželka a dva synové Jana Amose Komenského. Poslední epidemie u nás byla v letech 1713 - 1715, kdy v Praze zemřelo přibližně 13 tisíc a v celých Čechách 200 tisíc obětí. Poté se začala ve městech budovat kanalizace, omezil se tak výskyt hlavních přenašečů - krysy, celkově se zlepšila hygiena a výskyt morových epidemií byl v Evropě potlačen. Od začátku 18. století se již v Evropě žádná větší morová epidemie nevyskytla. Praktická zkušenost s epidemiemi tedy z lidské paměti vymizela. Naši předkové by možná vůbec nezaznamenali výskyt nemoci, jako je covid-19, jejíž smrtnost je odhadována na 1%. Je snadné však tuto nemoc zlehčovat do doby, než někdo z vašich blízkých vyplní procenta ve statistice.

Přenašečem bakterie *Yersinia pestis* je blecha morová (*Xenopsylla cheopis*), vzácně se uplatnila i blecha obecná (*Pulex irritans*)

Nemoci provázely člověka od nepaměti, jsou součástí přírody, nejhorší variantou může být, když je chce člověk zneužít například v podobě biologické zbraně, jako tomu bylo i v případě bakterie *Yersinia pestis*, která měla být využita ve 20. století během Studené války, laboratorně byly upravovány bakterie tak, aby byly rezistentní vůči anti-

biotikům, naštěstí k jejich využití nikdy nedošlo. Léky, které díky současné medicíně máme, nám dávají naději, že podobné epidemie, jakým museli čelit naši předkové, již snad nezažijeme. Věřme tomu, věřme lidské imunitě a katastrofické scénáře nechme středověké literatuře.

Dílo Pietera Breughela *Triúmf smrti* byl odrazem pohledu na život člověka v 16. století, jehož předky i potomky poznamenaly morové epidemie. (*Triúmf smrti* (asi 1562) Pieter Brueghel - Museo del Prado)

